

Trần Thị Nhật Hưng - Ngày Xuân Phiếm Luận Chữ Đồ

01/02/2022

* Phóng tác theo ý tưởng của cụ Đồ Gàn

Trong “Phiếm Luận Về Chữ Đồ” của cụ Đồ Gàn, theo cụ, trong tiếng Việt không có chữ nào có nhiều nghĩa và nhiều ứng dụng bằng chữ “Đồ.” Chữ này chiếm một địa bàn rộng lớn vì nó được dùng để chỉ tất cả những dụng cụ tiện nghi mà con người sáng tạo ra để đáp ứng đời sống vật chất cho chính mình. Ví dụ như: Cái bàn, cái tủ, cái giường, cái ghế là... đồ đạc trong nhà. Cái cày, cái cuốc, cái xẻng là... đồ làm vườn, làm ruộng. Cây súng, lưới gươm, cung nỏ là... đồ binh khí. Con búp bê, trái banh, cỗ bài là... đồ chơi.

Cụ Đồ Gàn còn cho rằng, ngay đến những giai đoạn văn minh loài người cũng được mệnh danh qua chất liệu của đồ dùng chẳng hạn thời đại đồ đá, đồ đồng. Sở thích con người cũng đa dạng qua các món đồ: Đồ sứ, đồ vàng, đồ cổ... thậm chí sưu tầm cả đồ phế thải.

Chữ đồ trong phạm vi ẩm thực thì có đồ ăn, đồ uống. Qua đó sở thích của con người cũng khác nhau. Có người thích đồ Tàu, kẻ thích đồ Tây, nhiều người chỉ muốn thưởng thức cây nhà lá vườn từ đồ Ta của ta thôi, nhưng tựu trung thì ai ai cũng chỉ thích ăn đồ nóng, uống đồ lạnh. Gấp quá, lười, hay không có thời gian nấu thì tạm thời ăn đồ nguội. Muốn dự trữ phòng bão lụt, chiến tranh thì dùng đồ khô. Rồi trong món ăn kẻ thích đồ cay, người thích đồ mát. Không muốn nấu chín thì ăn đồ sống. Thích nhậu thì ngoài bia, rượu còn có đồ nhắm mà khoái khẩu nhất phải kể là nhắm với đồ biển (hải sản).

Chữ đồ còn được dùng trong lãnh vực y phục. Khi ra ngoài, không ai phô trương đồ lót hay đồ cộc, mà phải mặc đồ tề chỉnh còn gọi là đóng đồ vía, có kẻ muốn lập dị còn chơi kiểu đồ quái dị nữa. Ngoài ra, đồ trang sức cũng không kém phần quan trọng, cần có để tăng thêm vẻ đẹp bên ngoài. Khi chưng diện tiệc tùng xong, về nhà, bao đồ dơ đem bỏ máy giặt.

Ý nghĩa chữ đồ, không giới hạn ở thiết bị, ẩm thực hay nói chung vật dụng vô tri mà còn tiến lên bình diện con người. Người mổ heo thì gọi đồ tể, kẻ dạy học thì gọi thầy đồ, ông đồ hay cụ đồ. Tuy nhiên khi dùng chữ đồ nói về con người, thường hàm ý xấu. Không ai nói đồ tử tế, đồ thánh hiền, đồ đạo đức, đồ quân tử, đồ tốt bụng, đồ hiền lương hay đồ thủy chung mà chỉ nghe khi chửi nhau, thiên hạ ồng ồng lên, mày là đồ ba que, đồ xỏ lá, đồ sở Khanh, đồ quạ mỏ, đồ mất dạy, đồ khốn nạn, đồ lưu manh, đồ tiểu nhân, đồ chó đẻ, đồ dị hợm, đồ đều cáng, đồ ba nhe, đồ mất nết, đồ mọi rợ, đồ phải gió, đồ nham nhở, đồ thói tha, đồ ăn cướp, đồ trộm cắp, đồ bê bối, đồ phản động, đồ phản quốc, đồ ác ôn, đồ nhỏ nhen, đồ bần tiện, đồ bủn xỉn, đồ bất nhân, đồ bất hiếu, đồ bất nghĩa, đồ hết thuốc chữa, đồ... đồ... đồ... Trời đất! Sao trong văn học Việt Nam lắm câu chửi thế. Hèn gì, lời tốt lành dành cho nhau thì quá khan hiếm nên khiến

đất nước ta chiến tranh, đau khổ triền miên. Lời thị phi nhân ngãi cũng phát sinh tràn lan đến nỗi nhà văn Võ Hồng đã thốt lên:

“Thiên hạ luôn bủn xỉn lời khen mà hào phóng lời chê bai, chỉ trích...” Hà!

Một nghĩa tự đồ thường thấy nữa liên quan đến khái niệm giáo dục chỉ về học đường, người ta thường nghe nhóm chữ quen thuộc đồ đệ, tông đồ, môn đồ, cao đồ. Từ khi còn bé ai cũng được học vẽ bản đồ, địa đồ. Lớn hơn một chút, qua các môn khoa học lý thuyết hay thực hành thì học đồ thị, đồ biểu, thiên văn đồ, sơ đồ, giản đồ, lược đồ, họa đồ. Khi đã học hết mọi thứ, những học trò giỏi trưởng thành có ý chí vươn lên trong quá trình học tập thường vạch ra cho mình những đồ án để thực hiện làm nên cơ đồ vẻ vang. Nhưng để ám chỉ những học trò hư hỏng, luôn có những ý đồ, mưu đồ không tốt, đã không làm nên trò trống gì cả còn phản thầy thì người đời gọi là đồ nghịch tử hay loạn đồ.

Nói chung chữ đồ theo cụ Đồ Gàn không chỉ rất nhiều nghĩa, nghĩa bóng, nghĩa đen như tôi vừa trình bày ở trên, mà nó còn góp phần đánh dấu từng giai đoạn lịch sử và văn hóa nước ta qua các bài thơ, phú, ca dao, hát nói.. v.v... Chẳng hạn qua bài:

Thầy Đồ

Thầy Đồ là người tài bộ.

Quấy cầm thư sang giáo thọ phủ Vĩnh Tường.

Trước nha môn thiết lập học đường.

Trò dăm đứa “chi, hồ, dã, giả...”

Một hôm thầy Đồ nhàn hạ.

Đồ ra hồ xem ả hái hoa.

Ả hớ hênh ả để đồ ra.

Đồ thấy đồ ngâm nga tức khắc.

Xuân tiền lạn mạn hoa sinh sắc.

Thủy diện vi mang bạng thổ thần.

Đồ ngâm rồi, đồ đứng tần ngần.

Đồ nọ tưởng đồ kia thêm thắc mắc.

Đêm năm canh Đồ nằm khôn nhắp.

Những mơ màng Đồ nọ tưởng đồ kia.

Đồ ơi, gặp gỡ làm chi!

(Khuyết danh)

Chúng ta hình dung được phần nào về chiếc váy rất thuận lợi với khí hậu nóng bức vùng nhiệt đới và sinh hoạt đồng áng, trồng lúa, tát nước nhưng vô cùng hấp dẫn khiêu gợi (nếu hớ hênh) cách trang phục của phụ nữ Việt Nam thời xưa đơn giản chỉ bằng mảnh vải quấn thân hoặc khâu kín thành ống mà trong dân gian đã ví von với niềm tự hào, hãnh diện về bản sắc văn hóa của dân tộc:

Cái ống mà thùng hai đầu.

Bên ta thì có bên Tàu thì không.

Rồi cũng từ tự do, chúng ta nhìn lại lịch sử của dân tộc, trải bao năm bị đô hộ: Hết Tàu, Tây, cộng sản, chữ đồ đã được dùng trong một cuộc đối thoại để thấy tinh thần đấu tranh bất khuất của dân ta thể hiện dưới mọi hình thức, ở mọi tầng lớp chống bọn ý thể phương Bắc, bọn cường quyền xâm lược một cách tài tình thâm thúy.

Một Đoàn Thị Điểm giả cô hàng nước đón tiếp sứ Tàu, đã dùng tài năng văn học đối đáp bén nhạy khi sứ Tàu đọc câu:

Nam bang nhất thốn thổ, bất tri kỷ nhân canh.

(An Nam một tấc đất không biết bao nhiêu người cày) có ý xác xược, chòng ghẹo.

Bằng lời lẽ nghiêm trang, tác phong lịch sự, bà đáp ngay rằng:

Bắc quốc đại trượng phu, giai do thử đồ xuất.

(Đại trượng phu nước Tàu cũng từ chỗ đó mà ra) đã khiến bọn ý thể phương Bắc khâm phục nước ta về mọi phương diện.

Tuy nhiên trong cuộc sống, bên cạnh các anh tài hào kiệt, vẫn không thiếu những bọn hèn nhát dù là bậc khoa bảng, muối mặt làm tay sai cho kẻ thù của dân tộc để cù Nguyễn Khuyến vào thời Pháp thuộc đã phải than lên trong bài:

Ông Nghè Tháng Tám

Cũng cờ cũng biển cũng cân đai.

Cũng gọi ông nghè chứ kém ai?

Mảnh giấy làm nên khoa giáp bảng.

Nét son điểm rõ mặt anh tài.

Tấm thân xiêm áo coi mà nhẹ.

Cái giá khoa danh ấy mới hời.

Ghế chéo, lọng xanh ngời bảnh chọe.

Tưởng rằng đồ thật hóa đồ chơi.

Nhìn chung, những kinh nghiệm đau thương đó, mãi đến nay vẫn chưa thức tỉnh được mọi người luôn luôn đắm chìm trong đau khổ, hết bị giày xéo bởi Tàu, Tây, Nhật, nay còn quần quai dưới ách thống trị của cộng sản. Một lần nữa, chúng ta không quên được những biến cố xảy ra tại miền Bắc vào thập niên 50 đã phá hủy mọi truyền thống văn hóa dân tộc khi cộng sản du nhập lối sinh hoạt nhảy múa loạn cào cào “son, đỏ, mè” từ quan thầy Mao Trạch Đông lôi kéo thanh thiếu niên thoát ly khỏi hệ thống nề nếp gia đình đã khiến vô số chị em phụ nữ là nạn nhân của những vụ chữa hoang rồi tự tử để lại trong nhân gian những câu chửi rủa chế độ:

Đồ mè là đồ phá đồ!

(Nhại theo nốt nhạc của điệu nhảy múa trên).

Hoặc:

Người ta vì nước vì non.

Cô ta lại chết vì “son, đố, mì.”

Thêm vào đó, gần đây nhất, biến cố 30.4.75, cộng sản thôn tính miền Nam đưa cả nước vào thảm trạng nghèo đói. Người dân thắt lưng buộc bụng chỉ trông ngóng vào những thùng quà từ nước ngoài do thân nhân vượt biên gửi về. Trong giai đoạn nghiệt ngã của chính trị và kinh tế như vậy, những bài ca dao phát xuất từ văn chương bình dân là bằng chứng hùng hồn nhất để tố cáo chế độ, một sự phản kháng âm thầm nhưng mạnh mẽ, đã in sâu, truyền bá rộng rãi trong tâm khảm của mọi người. Mới nghe qua, tưởng là những bài tiểu lâm thông thường, nhưng nếu đọc kỹ, xét kỹ ta mới thấy được thảm trạng đắng cay cười ra nước mắt của thời đại:

Hôm qua anh đến thành Hồ.

Anh ra bưu điện lãnh đồ em cho.

Đồ em vừa đẹp, vừa to.

Vừa đã con mắt, vừa no cái mồm.

Trước tình cảnh đó, cộng thêm bài học chua cay từ sự sụp đổ chủ nghĩa xã hội của Đông Âu và Liên Xô, người cộng sản Việt Nam buộc lòng phải thay đổi chính sách để cứu vãn chế độ. Gọng kìm được nới ra. Đô la tư bản đầu tư ồ ạt tuôn vào giúp nền kinh tế Việt Nam có đà phát triển nhưng cùng lúc tệ nạn xã hội vốn dĩ đã trầm trọng lại càng trầm trọng hơn. Ngành giáo dục bị tuột dốc, trường học, nhà thương thì khan hiếm, thay vào đó, khách sạn, nhà chứa, ăn chơi đàng điếm tham nhũng trời lên như nấm. Cái vẻ phồn vinh giả tạo của nền “kinh tế thị trường theo định hướng Xã Hội Chủ Nghĩa” chỉ là cái vỏ ốc bóng loáng không còn ruột được trưng

bày trong tủ kiếng hay như một khúc gỗ mục bị mối mọt đục khoét được sơn son thếp vàng. Ca dao lại có dịp cười lên ha hả:

Đi chơi cho biết Đồ Sơn.

Đi rồi mới biết không hơn đồ nhà.

Đồ nhà tuy có hơi già.

Nhưng là đồ thật hơn là Đồ Sơn!

Trần Thị Nhật Hưng

[Ái hữu Tống Phước Hiệp](#)